

РОЛЬ МУЗЕЮ В ІСТОРИКО-ПЕДАГОГІЧНОМУ ПОШУКУ СТУДЕНТІВ

Розвиток України як самостійної незалежної держави викликав помітні зрушення в системі навчання і виховання молоді. В умовах розбудови національної вищої та середньої школи питання модернізації освітньої галузі стали об'єктивною потребою українського суспільства, опинилися в центрі уваги дослідників, які працюють над обґрунтуванням головних засад освіти, вивченням та узагальненням вітчизняної історико-педагогічної думки.

Виходячи з пріоритетних напрямів Державної національної програми "Освіта" (Україна ХХІ століття), Національної доктрини розвитку освіти педагогічна наука в пошуках шляхів і засобів виховання та навчання молоді звертається до вивчення і творчого використання спадщини прогресивних вітчизняних педагогів, діячів освіти й культури минулих років. Такий підхід сприятиме виявленню їхніх теоретичних ідей та досвіду, дозволить поповнити новими матеріалами історію розвитку педагогічної думки України.

У зв'язку з цим нового звучання набуває і історія вищого навчального закладу, яка є цінним джерелом необхідних для нинішнього покоління студентів знань про те, що передувало, було підґрунтям і основою сьогоденних успіхів і досягнень того навчального закладу, який дає їм диплом про вищу освіту. Саме тому у сучасний період підвищується роль музею як осередку освіти і виховання, який сприяє формуванню у молодого покоління національної свідомості, любові до рідної землі, свого народу, забезпеченню духовної єдності поколінь.

У сучасній Україні існує низка музеїв, музейних кімнат, предметом документування яких є педагогічна культура і освіта у їхніх різноманітних проявах. Це музеї, присвячені знаним педагогам і діячам освіти, музеї історії окремих навчально-виховних закладів, історії освіти певного регіону чи території, певної ланки чи виду освіти, історії учительства, діяльності дитячих організацій тощо. Переважання у їх зібраннях (фондах) пам'яток освіти і педагогічної думки дозволяє їх об'єднати назвою "музеї педагогічного профілю". Маючи цінні історико-педагогічні пам'ятки, вони відігравали і відіграють свою роль у розповсюдженні знань про історію освіти, педагогічний досвід різних часів, виховують шанобливе ставлення до надбань культури рідного народу.

Таким чином, педагогічний музей можна розглядати як специфічну форму існування педагогічної культури, яка зберігає найцінніші здобутки цієї культури різних часів у специфічній формі – музейному предметі, збагачує педагогічну культуру продуктами своєї діяльності – науковими узагальненнями, зробленими з використанням музейних джерел, а також специфічними музейними формами трансляції педагогічної культури в часі і в просторі, яка передає новим поколінням минулі й сучасні здобутки цієї культури, та, за певних умов, сприяє педагогічній творчості.

Важливо відзначити вагомий внесок у розвиток музейної справи, організацію краєзнавчих та педагогічних музеїв О.Духновича, І.Тимошенка, В.Гошкевича, О.Мудролюбова, В.Фідровського.

У сучасний період багатопрофільний потенціал музеїв історії вищих навчальних закладів досліджують Є.Пугач, В.Гребенюк, В.Калініченко, В.Астахова, Г.Костаков.

Метою даної статті є висвітлення ролі музею у залученні студентів до краєзнавчого, історико-педагогічного пошуку.

Народженню нового музею має обов'язково передувати ідея і пристрасть, які втілюють в собі актуальну соціальну потребу. Адже музеї – це хранителі пам'яті, які зберігають історію у різних формах і проявах, допомагають сучасникам відчутти зв'язок часів, народів, поколінь. У них оживає історія рідної землі, творчий пошук вітчизняних талантів. Повноцінне життя музею як вогнища духовності, його ефективна діяльність залежить від багатьох факторів. І перш за все, від усвідомлення суспільством, державою, всіма владними структурами всіх колосальних можливостей музею, як організму, який

концентрує пам'ятки історії та культури, зберігає їх, вивчає, передає інформацію, що є своєрідним камертоном духовності, моральності, вартим усілякого захисту, збереження, зміцнення.

До 85-річчя Херсонського державного університету (ХДУ) у вересні 2002 року був відкритий новий музей історії вищого навчального закладу.

Цьому передувала велика пошукова робота. На кафедрі педагогіки та психології були розроблені індивідуальні завдання для студентів III, IV, V курсів, які виходили на педагогічну практику за напрямками: “Юр'ївський учительський інститут та його евакуація до Херсона”, “Херсонський інститут народної освіти”, “Херсонський інститут соціального виховання”, “Херсонський педагогічний інститут імені Н.К. Крупської”, “Історія створення та розвитку факультетів”, “Херсонський педагогічний університет”, “Видатні випускники”.

Студенти активно працювали в обласному архіві, обласній науковій бібліотеці ім. О.Гончара, листувалися з випускниками, записували спогади колишніх викладачів, знаходили нові експонати – раритетні видання підручників та посібників, особисті речі видатних випускників нашого закладу: заслужених вчителів, письменників, учених, державних діячів та діячів мистецтв, спортсменів. Вони розшукали родичів перших викладачів, які приїхали разом із Юр'ївським учительським інститутом:

М.В. Катинського – географа, В.М. Фідровського – історика, а також сина викладача педології та педагогіки О.В. Мудролюбова, який у 20-ті роки ХХ століття створив педагогічний музей у нашому навчальному закладі. Так формувалися фонди з історії минулого університету і водночас накопичувалися матеріали поточного літопису його діяльності. З моменту відкриття музею рада музею та студентський актив продовжували збирати матеріали про минуле університету, а також почали розв'язувати такі важливі завдання, як ведення літопису сучасного університету, відображення видатних подій у спеціальних виставках, популяризація історії ХДУ та його досягнень на сторінках обласних газет, університетської газети “Кафедра”, журналу “Печатное слово” й у телепередачах; виховання студентства на кращих традиціях учбового закладу. Активісти музею встановлювали зв'язки з членами сімей колишніх ректорів, викладачів, видатних випускників: О.П. Аліфанова, М.С. Білого, Г.П. Катренка, В.П. Немченка, А.І. Ніцю, Є.П. Поліщука та інших; збирали спогади, книги, рукописи та решту інших експонатів для музею.

Останнім часом зібрано матеріали про життя і діяльність видатних науковців-випускників ХДУ: О.М. Біляєва –доктора педагогічних наук, професора, вченого-методиста, члена кореспондента АПН України; С.П. Самійленка – доктора філологічних наук, колишнього професора Запорізького педагогічного інституту; Д.Є. Лобера – колишнього заступника міністра освіти УРСР, завідувача кафедри педагогіки Бердянського педагогічного інституту; П.Г. Приходько – кандидата педагогічних наук, старшого наукового співробітника відділу Шевченкознавства Інституту літератури ім. Т.Г. Шевченка АН України та багатьох інших.

Багато нового дізналися студенти про колишнього викладача Херсонського інституту народної освіти, завідувача кафедри педагогіки (1925-1932 рр.) К.Т. Федоровського, коли відшукали його доньку Л.К. Федоровську та провели з нею зустріч у музеї. К.Т. Федоровський – автор підручників: “Нариси педагогіки колективу” (Полтава, 1929 р.), “Соціальна педагогіка” (К., 1930 р.). Його кандидатська дисертація була присвячена розвитку мислення і мовлення дитини віком від 2 до 5 років. Ім'я Костянтина Трохимовича Федоровського занесено до “Короткого психологічного словника” за редакцією В.Войтко.

Музей історії ХДУ став важливим осередком науково-дослідної та виховної роботи серед студентів університету.

Великий потенціал музею зумовлений тим, що він дає можливість поєднати старі, давно відомі та вже достатньо випробувані, перевірені часом методи та форми роботи з новими, недавно винайденими.

При музеї створена проблемна група “Історія розвитку та становлення педагогічної освіти на Херсонщині”, працюють громадські екскурсоводи з числа студентів, які проводять тематичні та оглядові екскурсії, у першу чергу для першокурсників, відкрито лекторій “Від Юр’ївського учительського інституту до Херсонського державного університету”. Одним із напрямків роботи музею є патріотичне виховання студентської молоді.

Була проведена велика пошукова робота і встановлено зв’язки з сином колишнього випускника, Героя Радянського Союзу Ю.С. Полонія. Це дало змогу поповнити музей цінними приватними документами і особистими речами. До 60-річчя Великої Перемоги була організована пошукова експедиція “Пишемо книгу пам’яті”. Майбутні журналісти, студенти факультету філології та журналістики збирали інформацію для своїх нарисів про ветеранів Великої Вітчизняної війни, колишніх викладачів та співробітників нашого навчального закладу, записували спогади, брали інтерв’ю, працювали у музеях, архівах, щоб відтворити у слові героїчні долі рятівників людства від фашистів. Ці нариси лягли в основу книги “Освітняни університету у Великій Вітчизняній війні”, яку ми подарували всім нашим ветеранам 9 травня.

У музеї проводяться виховні заходи, присвячені Дню захисника Вітчизни, Дню визволення Херсонщини від німецько-фашистських загарбників. Напередодні Дня Перемоги відбуваються зустрічі з ветеранами війни. Студенти університету зустрічалися з колишніми викладачами, ветеранами війни О.М. Алексєєвим, М.І. Новиковим, О.О. Прилепським, І.М. Проценко, Н.М. Чижиченко. Популярними виховними заходами, що систематично проводяться в музеї, є зустрічі студентів з видатними випускниками нашого вузу, відомими поетами, письменниками, вченими. Гостями музею були: народна вчителька СРСР Ю.М. Черненко, заслужений вчитель УРСР М.С. Лянна, поети-письменники А. Кичинський, В. Кулик, В. Мелешенко; професори ХДУ: Ю.І. Беляєв, О.В. Мішуков, Є.П. Голобородько, Є.С. Барбіна, Л.М. Руденко, В.П. Олексенко та інші.

Спільно з кафедрою педагогіки та психології був проведений круглий стіл “Погляди В.О. Сухомлинського на педагогічний процес”, присвячений 85-річчю видатного педагога, а разом з бібліотекою ХДУ – тематичний вечір “Л. Куліш – поет, прозаїк, публіцист” (до 80-річчя нашого випускника).

До 140-річчя славнозвісного вченого-ботаніка, колишнього професора ХІНО Й.К. Пачоського був проведений спільно з кафедрою ботаніки круглий стіл для студентів інституту природознавства.

До днів науки було проведено 2 наукових семінари “Професори вузу – його випускники”.

Музей історії університету є джерелом матеріалів для багатьох інших форм науково-дослідної та виховної роботи, а його фонди: архівні документи, книги, фотографії використовуються студентами під час написання курсових, дипломних робіт, рефератів із питань історії педагогіки. За розробленою тематикою студенти інституту іноземної філології та інституту психології, історії та соціології написали курсові роботи з тем: “Становлення і розвиток ліцеїв та гімназій в Україні”, “Земські школи Херсонської губернії”, “Випускники ХДУ – народні та заслужені вчителі”, “Видатні вчені України – вихованці Херсонського державного університету”; бакалаврські роботи з тем: “Основні етапи розвитку педагогічної освіти на Херсонщині”, “Розвиток освіти на Херсонщині у роки незалежності України”, “Розвиток освіти на Херсонщині на початку ХХ століття”, “Історія становлення та розвитку Бериславського педагогічного училища” та інші; студент факультету фізичного виховання та спорту С.Попов написав магістерську роботу з історії створення факультету. Останнім часом здійснюється наукова розробка тем: “Історія розвитку жіночої освіти на Херсонщині”, “Українські поети, письменники – вихованці Херсонського державного університету”, “Розвиток та становлення науково-дослідної роботи в ХДУ”, до яких залучені студенти інституту історії психології та соціології, інституту філології та журналістики, інституту іноземної філології.

У музеї постійно організуються тематичні виставки, присвячені ювілеям факультетів, ювілеям видатних педагогів, викладачів університету, відомим випускникам (до 85-річчя славетного педагога В.О. Сухомлинського, до 75-річчя професора О.І. Гедвілло, до 30-річчя інженерно-технологічного факультету тощо).

Аналіз історичного досвіду педагогічних музеїв, музеїв народної освіти виявляє великі потенційні можливості використання цих музеїв у підготовці майбутніх педагогів. У навчально-виховному процесі учбового закладу їх можна використовувати як джерело додаткової інформації до навчальних курсів, своєрідний засіб систематизації знань, дієвий засіб переконання за допомогою педагогічних пам'яток – першоджерел; специфічну сферу набуття практичних навичок педагогічної праці.

Тому у нашому музеї проводяться заняття з історії педагогіки та музейної справи, журналістики, історії дитячого та молодіжного руху України. Враховуючи можливості музею, в ХДУ застосовуються такі форми та методи роботи з використанням музейних засобів:

- оглядові та тематичні екскурсії;
- залучення студентів до виявлення, вивчення та описування педагогічних пам'яток з метою виховання дбайливого ставлення до вітчизняної культури і надання музею практичної допомоги у поповненні та науковій обробці музейних фондів;
- творчі завдання по розробці фрагментів музейних експозицій та виставок, які формують уміння цілеспрямовано відбирати зміст інформації;
- підготовка і проведення музейних екскурсій як специфічного виду педагогічної практики, за допомогою яких можна набути різних навичок та умінь: визначення педагогічної мети, планування змісту інформації, добору найінформативніших та емоційно-виразних опорних сигналів – музейних експонатів для включення їх до експозиційного показу та розповіді, використання різних прийомів активізації пізнання; навичок спілкування з різними категоріями відвідувачів, формувати у відвідувачів настанову на подальший розвиток інтересу до проблематики, якщо такий виник під час відвідування музею;
- підготовка рефератів, статей, курсових та дипломних робіт, оглядів методичної літератури з педагогічної проблематики, оглядів історії розвитку певних видів навчальних посібників з використанням першоджерел фондових зібрань музею;
- використання музейних засобів у різних формах роботи проблемних груп, творчих об'єднань, що мають за мету вивчення творчої спадщини педагога, відродження та використання здобутого досвіду, який може допомогти у вирішенні актуальних завдань сьогодення тощо.

Процес навчання студентів з використанням музейних засобів стає для майбутніх учителів і вихованців також зразком організації музейної діяльності учнів, стимулює дослідницьку діяльність студентів у руслі педагогічної професійної підготовки, прилучає до охорони і популяризації скарбів вітчизняної культури – зрештою сприяє національному вихованню молодого покоління, зростанню музейної культури в суспільстві.

Але реалізація цих потенційних можливостей музею здійснюється при дотриманні певних організаційно-педагогічних умов їх діяльності. На деяких з них наголошували ще організатори педагогічних музеїв в Україні на початку минулого століття. Так, І.Є. Тимошенко застерігав, щоб новонароджений музей не перетворився на своєрідну кунсткамеру, яка не справляє дієвого впливу на шкільну практику, а став би життєдіяльним культурно-педагогічним закладом, корисним учителю, учням, батькам – всім кого цікавить справа освіти і виховання. Найпершою умовою вважався постійний зв'язок музею з навчально-виховним процесом учбового закладу: "... замкненість і нерухомість – риси, зовсім не властиві такому закладу, який має знаходитись у тісному живому зв'язку зі студентським колективом" [1: 17]. Лише стимулюючи педагогічну практику, музей може створити ґрунт і бути джерелом власного розвитку. Друга умова життєздатності музею –

“згуртування і поживлення діяльності місцевих педагогічних сил” [1: 18], організація при музеї педагогічних гуртків, сприяння проведенню виставок, лекцій, видання робіт з педагогічної тематики. Звичайно, це можливо при забезпеченні відповідних матеріально-технічних умов діяльності музею.

Таким чином, музей Херсонського державного університету є своєрідною лабораторією виховання студентської молоді, у якій на основі застосування різноманітних форм і методів просвітницької, наукової та виховної діяльності музею успішно здійснюється формування професійної гідності, усвідомлення студентством соціальної значущості свого фаху, прищеплення йому любові до своєї спеціальності, моральних чеснот та почуття патріотизму.

За значні успіхи у підвищенні ефективності навчального процесу, формуванні та збереженні музейного фонду України, пропаганді пам'яток історії та культури музею історії ХДУ постановою колегії управління культури Херсонської обласної державної адміністрації у 2002 році було присвоєно звання “Народний”, а наказом Міністерства освіти і науки України №353 від 13.06. 2005 року присвоєно звання “Зразковий музей”.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Тимошенко І.Є. К устройству педагогического музея при управлении Киевским учебным округом. – К., 1902. – 22 с.

УДК 378. 1

Сараєва О.В.

ПЕДАГОГІЧНА СИСТЕМА: ДО ІСТОРІОГРАФІЇ ПОНЯТТЯ

У сучасних культурно-історичних реаліях особливої актуальності набуває проблема розвитку історико-педагогічної науки. Події останніх років сприяли розширенню її джерельної бази: видано численні матеріали, документи, відкрито доступ до архівних справ. Це дало змогу заповнити прогалини в історії української педагогіки, повніше відтворити, осмислити історію української школи і педагогічної думки. Адже розвиток історико-педагогічної науки безпосередньо відображає соціокультурні процеси, що відбуваються в суспільстві.

Пошукам нових підходів до вирішення проблем історико-педагогічної науки в Україні приділено велику увагу в численних публікаціях учених.

Значний внесок становлять дослідження О.Сухомлинської. Вона підкреслює, що історико-педагогічна наука перебуває в кризовому становищі і перш за все “потребують перегляду загальні концептуальні засади ..., її понятійно-термінологічний апарат” [11: 30]. Але при цьому “Філософські основи залишаються базовими для реконструкції історії освіти й виховання” [11: 22].

Розв'язанню окремих проблем історико-педагогічної науки присвячено ряд публікацій на сторінках журналу “Шлях освіти”: М.Богуславський “Структура сучасного історико-педагогічного знання” (1999); Н.Гупан “До періодизації розвитку історико-педагогічного процесу в Україні” (1999); Н.Дічек “Історіографічний метод як інструмент дослідження вітчизняної історії педагогіки” (2001), Є.Хриков, О.Адаменко “Педагогічна наука в Україні: стан та напрями розвитку” (2003), Л.Ваховський “Методологія дослідження історико-педагогічного процесу: постановка проблеми” (2005).

На сучасному етапі розвитку історико-педагогічної науки відбувається формування окремого напрямку – педагогічної історіографії. Вагомим внеском у її становлення є дослідження Н.Гупана. Вченим видано понад 30 наукових статей, дві монографії “Історіографія розвитку історико-педагогічної науки в Україні” (2000 р.), “Українська історіографія історії педагогіки” (2002 р.) та захищено докторську дисертацію “Розвиток